

Ideea de incompatibilitate în teatrul lui Camil Petrescu

discuție de curînd pornită la Consiliul teatrelor și neterminată încă, pe marginea pieselor lui Camil Petrescu, ne-a incitat, cîțiva oameni ai scenei, să descifrăm mai limpede sensul etic al operei aceluia care a polemizat, două-trei decenii de viață foarte vie, cu viciile adînci, examinate nuanță cu nuanță, ale modului burghez de a trăi.

Că o asemenea dezbateră este firească și necesară o dovedește, între altele — adică nu între altele, ci în primul rînd —, faptul că lucrările dramatice ale neuitatului Camil nu se află înscrise în repertoriile teatrelor sau, dacă și cîte și cît sînt, într-un proiect-două din provincie (mi se pare că Sibiul salvează în această privință onoarea repertoriului pe țară), sînt cel puțin foarte puține. Cu atît mai mult cu cît n-*ar* s-ar putea afirma, fără oarecare riscuri de a cădea în greșală, că dramele, comediile și tragediile toate, înscrise în repertoriu, sînt chiar geniale și, implicit, prin acțiunea nemiloasă a selecției naturale, ar elimina texte ca *Jocul ielelor* sau *Suflete tari*, *Bălcescu* sau *Caragiale*. Dar să nu polemizăm în favoarea unui polemist.

Ci să ne mărginim doar a atrage (încă o dată, încă o dată...) atenția asupra a două piese și a unei idei, dragi lui Camil Petrescu, apropiate mult nouă.

Ideea la care mă refer și ale cărei ecouri în conștiința spectatorului de astăzi ar fi (preferam să scriu: vor fi) deosebit de puternice, ea corespunzînd pe de-a întregul principiului etic socialist (în trecut, ea nu putea fi receptată și acceptată de spectatorul burghez, criticul burghez și gazetărașul burghez, fiindcă irita, pîrînd excesiv „exigentă” mediului tranzacționist), este, destul de scurt spus, *incompatibilitatea*. Piese alese de noi întru ilustrarea tezei sînt *Jocul ielelor* și *Act venețian*.

Jocul ielelor, cea dintîi dramă a lui Camil Petrescu, este și cea dintîi dramă a lui Gelu Ruscanu, eroul militant din piesă. Purtător de revoltă adîncă împotriva societății romînești întemeiate nu numai pe asuprire, dar și pe o lipsă de ținută morală împinsă la absolut, ziarist tăios și implacabil, Gelu Ruscanu este pus în situația omenește cumplită de a alege între adevărul aflat în tipografie, sub formă de document util mișcării socialiste, și dragostea veche pentru o femeie a cărei onoare atîrnă de apariția — mai bine zis, de neapariția — documentului. A alege înseamnă a trăi o dramă; Gelu Ruscanu, zbătîndu-se, de-a lungul actelor, între stîncile feluriților poli ai conștiinței, sfîrșește prin a se sinucide.

Incompatibil!... Eroul a găsit o incompatibilitate între a nu exprima niște adevăruri — în gândirea lui, posibile și necesare — și a trăi demn. Incompatibil. Ruscanu este un om care, structural, organic, fizicește de fapt, nu suportă ideea — clasică, în mentalitatea socială a vremii — a compatibilității dintre aderarea la un ideal și acțiuni potrivnice cauzei, dintre un mod de viață, ales prin act liber de conștiință și voință, și practici categoric opuse acestui mod. Interesant de subliniat aici mi se pare adevărul că Gelu Ruscanu *nu poate realmente* să trăiască din împăcări succesive, cu sînge rece și fără tresărirea obrazilor, între alb și negru. „Fii deștept, domnule!” pare a-l trage lumea („lumea „lui”) de urechi, „coboară în realități, nu alerga după năluca dreptății, rupe legăturile cu mișcarea revoluționară pînă nu dai de bucluc, aranjează-te cu adversarii, oameni sîntem. Încearcă și vei vedea, nu există nimic incompatibil”. Există. Există. În însăși neputința lui, repet, *fizică*, de a respira aerul necinstei și înjustiției. Sinuciderea, urmare a incapacității de a rezolva contradicția, fără a fi un act elogiabil, rămîne oricum o atitudine exprimînd și orgoliul superior al personajului, care nu acceptă prostituarea, dar și, evident, limitele înghete ale gândirii sale social-istorice. „Drama lui Gelu Ruscanu este drama intelectualului care respinge categoric, înversunat, idealurile burgheziei, dar nu și le poate însuși pe acelea ale proletariatului, sfîrșind prin a se găsi în afara istoriei” (B. Elvin, „Camil Petrescu”, ESPLA, p. 105). În afara istoriei? Poate mai grav chiar, în afara biologiei lui. Dar, întorcîndu-ne pe făgaș și fugind de ispititorul „joc al ieilor — jocul ideilor”, se cuvine să recomandăm stăruitor teatrelor cercetarea atentă a piesei aci-amintite și înțelegerea ei ca un moment fundamental în evoluția dramaturgiei noastre contemporane, de la critica (și atît) a societății, la strădania de a construi un erou înfrînt de ideile socialismului și militant al nobleței spirituale.

Actul venețian (actele, de fapt, piesa dezvoltîndu-se în timp, de la „actul” din titlu la piesa „mare” de astăzi) este o capodoperă. Pietro Gralla, viteaz comandant de flote în serviciul Veneției, o iubește cu patimă pe Alta, care însă, la rîndu-i, îl înșală cu Celino, curtean superficial și de succes la cucoane. N-avem de-a face însă cu drama unui bărbat înfrînt în dragoste. Aici e vorba de altceva. Gralla „crede” în Alta, idealizînd-o, se pare, chiar mai mult decît se cuvine în general, și nu bănuiește, nu poate, nu știe bănuia la ea o altă stare de fapt decît aceea comunicată în cuvintele și expresia vieții cotidiene. Cînd, într-una din marile scene ale piesei (și, îngăduiți-mi, ale teatrului universal), Alta îl mîngîie cu stînga, gîngăș, șoptindu-i „te iubesc”, iar cu dreapta ridică pumnul, hotărîtă să i-l înfigă în spate, în secunda aceea de geniu dramatic, ideea de incompatibilitate țîșnește cu o putere care luminează întreaga viziune despre lume a lui Camil Petrescu. Incompatibilitate nu între iubire și lipsă de iubire (asta ar provoca la un bărbat ca Pietro Gralla durere, durere grea, mistuitoare, așa ca la moartea cuiva apropiat, dar nu o *problematică*); *incompatibilitate* nu de natură „sentimentală”; incompatibilitatea și drama sînt aici de ordin moral. (Eu înțeleg măcar rațional că nu mă iubești, dar nu înțeleg ca în aceeași clipă a vieții să mă îmbrățișezi și să mă ucizi; una cu cealaltă nu sînt compatibile...)

Neizbutind să se impace cu ideea de a accepta, după revelația adevărului, o împăcare; neizbutind (structural, organic, ca semenii lui [Gelu Ruscanu]) să admită, precum l-ar fi sfătuit poate un „om de bun simț” (și eu eram așa în tinerete, dar viața...), eventualitatea compatibilității, nevrînd și nefiind în stare a abdica de la ideea lui despre relația de dragoste, Gralla părăsește lumea bolnavă a Veneției, pornind spre altceva.

Eroii lui Camil Petrescu sînt construiți din metale nobile: Ruscanu și Gralla (și, mai departe, Bălcescu, și, mai departe, Caragiale) nu cunosc rugina morală.

Să-i urcăm, platină, pe scenă.

Al. Mircean